

Objavljivanje ovakve vrste izvora zavređuje pažnju jer su se njime ispoljili neki novi detalji iz života i djela plodnosnih autora kakvi su bili Kreševljaković i Hadžijahić. Kada bismo imali uvid u odgovore na pisma koje je Muhamed Hadžijahić slao Hamdiji Kreševljakoviću, mogli bismo dobiti potpuniju sliku o tome kakve su bile naučne aspiracije Muhameda Hadžijahića te kakva je mišljenja imao o određenim pitanjima

u složenim društveno-političkim odnosima u kojima su obojica živjeli i djelovali. Međutim, kako se pisma često nadovezuju na prethodna, ipak možemo naslutiti kakve je odgovore nudio Muhamed Hadžijahić. Ova knjiga bit će korisna prvenstveno historičarima, ali i kao polazište za različita istraživanja iz kulturne, socijalne i intelektualne historije.

Lamija Ljuša

Esad Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365–1525)*, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu – Institut za historiju, 2025, 1798 str.

U izdavaštvu Instituta za historiju Univerziteta u Sarajevu krajem 2025. godine u okviru elektronskih izdanja iz serije *Dokumenti* objavljena je nova knjiga Esada Kurtovića, profesora Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, pod naslovom *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365–1525)*. S ovim izdanjem profesor Esad Kurtović nastavlja plodnu praksu publiciranja izvora iz Državnog arhiva u Dubrovniku ve-

zanih za prostor srednjovjekovne Bosne. Profesor Kurtović je do sada objavio šest knjiga koje tretiraju ovu vrstu izvora koje bismo neslužbeno mogli nazvati edicijom *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne*. Najaktuelnije izdanje obimom predstavlja do sada najveću publikaciju koja sadrži ispise izvora iz Državnog arhiva u Dubrovniku vezane za historiju srednjovjekovne bosanske države na 1.798 stranica. Radi se o drugom, dopunjenom, ispravljenom i proširenom izdanju

dvotomne knjige koja je pod naslovom *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne I/1 i I/2 (Ispisi iz knjiga zaduženja državnog arhiva u Dubrovniku 1365–1521)* objavljena 2017. godine u izdavaštvu Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Autor je u okviru novog izdanja knjige priredio dodatne ispise koji nisu sadržani u prvom izdanju, pojedine ispise ispravio, neke izostavio, proširio marginu perioda koji je obuhvaćen istraživanjem do 1525. godine, te za svaki ispis priredio regist na bosanskom jeziku, što ujedno predstavlja i najznačajniji doprinos novog izdanja ove knjige.

Publiciranje neobjavljene latinske arhivske građe Državnog arhiva u Dubrovniku predstavlja izuzetno zahtjevan poduhvat s obzirom na činjenicu kako rad na ovoj vrsti dokumenata podrazumijeva temeljito poznavanje latinskog jezika, te vještinu čitanja srednjovjekovnih rukopisa karakterističnih za mediteranski prostor. Također, neophodno je odlično razumijevanje historijskog konteksta i relevantne historiografske literature. Nastanak jedne ovakve knjige obuhvata niz koraka koji podrazumijevaju istraživanje, prikupljanje građe, digitalizaciju, selekciju i transkripciju, kreiranje regista, te

sve druge korake vezane za samo publiciranje. Jasno je kako se radi o izuzetno složenom višegodišnjem procesu koji predstavlja ogroman izazov čak i za iskusne historičare.

U fokusu ove publikacije je 69 svezaka serije *Debita Notariae* Državnog arhiva u Dubrovniku, odnosno knjiga započinje s ispisima iz sveska 7, a završava s ispisima iz sveska 76, obuhvatajući vremenski period od 1365. do 1525. godine. Bitno je naglasiti kako su u okviru ove publikacije priređeni i ispisi iz 31. sveska serije *Diversa Notariae*, u kojem su pronađena kreditna zaduživanja u periodu od početka 1446. do početka 1447. godine. Autor je priredio ukupno 6.158 dokumenata. Ako uzmemo u obzir kako u prosjeku svaki svezak ima oko 200 dvostrano ispisanih folija, dobijamo u osnovnim crtama informaciju o skoro 30 hiljada istraženih stranica, na osnovu čega stječemo dojam o obimu arhivskog materijala koji je iskorišten za ovu knjigu. Spomenute sveske ovog arhivskog fonda solidno su očuvane, iako autor za određeni broj ugovora nije bio u mogućnosti u potpunosti izvršiti transkripciju zbog oštećenja ili potpunog nedostatka dijela dokumenata. Ovi dokumenti pisani su na

latinskom jeziku od strane velikog broja notara s obzirom na vremenski period koji je istražen.

Serijska *Debita Notariae* u najvećoj mjeri sadrži ugovore o kreditnom zaduživanju, dok se rjeđe u okviru ove serije mogu pronaći i uobičajeni kupoprodajni ugovori. Radi se najčešće o kraćim tipološkim ugovorima u kojima su specificirani osnovni elementi kreditnog zaduženja. Tako su navođena imena kreditora, dužnika, mjesto odakle potječe ili dolazi osoba koja se zadužuje, imena jemaca, te iznos na koji se zadužuje, kao i vrijeme u kojem će se izmiriti dug prema kreditoru. Pored navedenih sadržani su i podaci o izvršenju plaćanja, odnosno finaliziranju kreditne obaveze, odnosno o preusmjeravanju potraživanja prema prokuratorima ili nasljednicima kredita u slučaju smrti ili nekih drugih događaja koji bi utjecali na prvobitno sklopljeni ugovor. Zaduzivanje se izvršavalo u robi. Najčešće nije navođena roba koju kreditor daje na odgođenu otplatu, međutim, na osnovu imena i zanimanja kreditora u određenom broju slučajeva moguće je ustanoviti koja je roba bila predmetom ugovora. Izvršenje kreditne obaveze obavljano je u novcu. U najvećem broju slučajeva kao kreditori se pojavljuju Dubrovčani, dok

se kao dužnici pojavljuju trgovci iz unutrašnjosti, odnosno dubrovačkog zaleđa, od kojih se po broju i obimu poslovanja posebno izdvajaju trgovci s prostora bosanske države. U suštini proces se odvijao tako da se roba zadužuje u Dubrovniku, gdje prispijeva iz različitih dijelova Evrope, sačinjava se ugovor o zaduženju, trgovac prodaje robu najčešće na prostoru dubrovačkog zaleđa, te po zarađenom novcu izvršava isplatu kredita. Određeni broj ugovora odnosi se na uplaćivanje iznosa unaprijed za robu koja će biti iz zaleđa dostavljena u Dubrovnik. U ovakvim ugovorima najčešće se naručuje olovo, krimiz i stoka. Imena dužnika bilježena su u različitim latiniziranim varijantama s obzirom na jezičku barijeru i problematiku bilježenja slavenskih imena od strane pisara koji su pisali latinskim jezikom. Pored imena dužnika nije uvijek navođeno mjesto odakle dolazi, što bi brojne osobe moglo isključiti iz okvira ove publikacije. Ovaj izazov autor je uspješno riješio praćenjem osoba s prostora Bosne u različitim ugovorima i povezivanjem dobijenih podataka.

Podaci koje nudi serija *Debita Notariae*, odnosno ispisi publicirani u okviru ove knjige vezani za prostor srednjovjekovne bosanske države u

najvećoj su mjeri građa za praćenje trgovine i svega onoga vezanog za trgovačku djelatnost. Posmatranje parametara obima i frekventnosti zaduženja iz jasno specificiranih gradova ili oblasti u različitim vremenskim periodima pruža ozbiljna uporišta za daljnja istraživanja privrede srednjovjekovne Bosne ili pojedinih manjih geografskih oblasti, odnosno naselja. Ova publikacija predstavlja značajno uporište za analiziranje djelatnosti velikog broja osoba. Prezentirane su osobenosti poput identifikacija kreditora, trgovaca, jemaca i ostalih osoba uključenih u ugovore. Ako uzme-mo u obzir da registar ličnih imena sadrži 105 stranica, jednostavno je zaključiti kako je ovom publikacijom pružen veliki doprinos razumijevanju ličnosti srednjovjekovne Bosne.

Pored značaja za proučavanje ekonomije i ličnosti ova publikacija nudi izvanredno uporište za istraživanje topografije srednjovjekovne Bosne. Topografski registar podrazumijeva veliki broj naseljenih gradova, mjesta, sela, od kojih mnogi nisu bili poznati prema postavkama ranijih izvornih podloga. Osobe s prostora Bosne identificirane su s odrednicama koje su predstavljale oznake zemlje, župe, oblasti, grada ili sela. Pojedina mjesta identificirana

su prema oblasti kojoj su pripadali poput: *Bistriza de Drina*, dok su neka mjesta identificirana i prema susjednim mjestima poput: *Gliubina de Barnos*, *Dropgnach locus de Gazcho*, *Milouichi de Rudine*, *Orachou de Tribigne*. Za pojedina naselja koja se ne pojavljuju u izvorima druge vrste na osnovu prezentiranog oblika navođenja moguće je ubicirati ova mjesta makar u širim okvirima. Notari su također vodili računa i da naglase aktuelno stanje kojem državnom okviru pripada određeno mjesto poput: *Glas parcium Bossine*, *Quoiniza partium Bosne*, *Gazcho partium Turchie*. Svi ovi podaci, uzimajući u obzir njihov obim, pružaju nove domete u razumijevanju topografije srednjovjekovne Bosne ili pojedinih manjih pitanja unutar ove problematike.

Publikacija profesora Esada Kurtovića *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne (Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365–1525)* u novom ruhu predstavlja značajan iskorak u odnosu na izdanje iz 2017. godine i nudi nove podatke, te novi metodološki pristup koji unapređuje i ubrzava pristup podacima iz serije *Debita Notariae* Državnog arhiva u Dubrovniku. S obzirom na činjenicu kako se radi o elektronskoj publikaciji dostupnoj istraživačima i